

Н. Б. Отрешко

Маргінальність

МАРГІНАЛЬНІСТЬ (від нім. *Marginal*, з лат. *margo* – край, межа) – характеристика явищ, що виникають у процесі взаємодії різних культур, соціальних спільнот, у результаті чого частина соціальних суб'єктів у суспільстві потрапляє за межі усталених структур. Поняття «М.» запровадив у наук. обіг 1928 амер. соціолог Р. Парк для вивчення становища мігрантів, мулатів та ін. «культур. гібридів», їхньої адаптованості в умовах різних культур, що конфліктують. Головне, що визначає природу маргінал. людини, – почуття морал. дихотомії, роздвоєння і конфлікту, коли старі звички відкинуто, а нові ще не сформовано. Р. Парк виокремив характерні психол. ознаки маргінал. людини: серйозні сумніви у своїй особистій цінності, невизначеність зв'язків з друзями та постійні побоювання бути відкинутим, схильність уникати невизнач. ситуацій, щоб не ризикувати приниженням, хвороблива сором'язливість у присутності ін. людей, самотність та надмірна мрійливість, зайве занепокоєння про майбутнє, впевненість у тому, що оточуючі несправедливі до неї. На думку Р. Парка, маргінал. особистість втілює новий тип культур. взаємин, що складаються на новому рівні цивілізації у результаті глобал. етносоц. процесів. Його ідеї розвинув і переосмислив амер. соціолог Е. Стоунквіст у моногр. дослідж. «*The Marginal Man*» («Маргінальна людина», Нью-Йорк, 1937). Він описав маргінал. становище соц. суб'єкта, який бере участь у культур. конфлікті й знаходиться на межі кожної з культур, але не належить жодній з них. Як зразки подіб. поведінки Е. Стоунквіст дослідив расові гібриди (англо-індійців, мулатів у США, метисів у Бразилії), розглянув маргінал. людину як ключову особу в контактах культур. Маргінал. середовище – місце, де дві культури переплітаються і де нова культура комбінує, об'єднує особливості обох культур. Амер. соціолог Р. Мертон визначав М. як специфіч. випадок теорії еталон. (референт.) групи: М. характеризує момент, коли індивід прагне до членства у позитив. для нього референт. групі, яка не схильна його прийняти. Його колега Т. Шибутані розглянув М. у контексті соціалізації особистості в суспільстві, що змінюється, при цьому гол. моментом у розумінні М. назвав домінування соц. змін і трансформацію соц. структури, що призводять до тимчас. руйнування соц. згоди. У результаті людина опиняється перед проблемою виконання вимог кількох груп, які одночасно задовольнити не може. У цьому відмінність від ситуації у стабіл. суспільстві, коли еталонні групи в житті особистості взаємно доповнюють свої вимоги до неї. У традиції амер. соц. психології стверджується напрям у

вивченні М., пов'язаний із дослідж. об'єktiv. соц. умов, акцентуванням на умовах і соц. причинах М. Такий напрям домінує у зх.-європ. і латиноамер. соціології. Він зосереджує увагу на вивченні структур. (соц.) М., при цьому гол. об'єктом дослідж. стають соціально ізольов. групи у структурі суспільства. Так, у нім. соціології до окраїн. (маргінал.) відносять різні гетерогенні групи: циган, мігрантів, гомосексуалів, повій, алкоголіків, наркоманів, волоцюг, жебраків, злочинців та ін. Виокремлюють три виміри процесу М.: екон. (М. як відносна депривація, відсторонення від діяльності та споживання), політ. (позбавлення права вибору, відсторонення від участі у звич. політ. діяльності й від доступу до формал. політ. впливу), соц. (втрата соц. престижу, декласування, стигматизація маргінал. груп). У сучас. соціології концепція М. перестала існувати як унітарна, у ній виокремлюють: культурну М. (кросскультурні контакти й асиміляція), структурну (вразливе, безправне становище у політ., соц. та екон. відношенні маргінал. групи в суспільстві) та М. соц. ролі (протиріччя у відношенні до референт. груп із конфліктуючими вимогами).

Рекомендована література

1. Стоунквист Э. В. Маргинальный человек. Исследование личности и культурного конфликта / Пер. с англ. // Современ. зарубеж. этнография: Рефератив. сб. Москва, 1979;
2. R. M. Dennis. Marginality, power and social structure: issues in race, class, and gender analysis. Amsterdam, 2005.

Бібліографічний опис:

Маргінальність / Н. Б. Отрешко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. – Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-63573>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).